

DOI: [10.55643/fcaptr.6.47.2022.3901](https://doi.org/10.55643/fcaptr.6.47.2022.3901)
Інна Ситник

д.е.н., професор, завідувачка кафедри економічної теорії, Національний університет харчових технологій, Київ, Україна;
 e-mail: lavry@ukr.net
 ORCID: [0000-0002-3906-770X](https://orcid.org/0000-0002-3906-770X)
 (Corresponding author)

Трина Васильчук

д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Державний університет економіки і технологій, Рів, Україна;
 ORCID: [0000-0002-7872-2738](https://orcid.org/0000-0002-7872-2738)

Олег Колодізев

д.е.н., професор кафедри митної справи і фінансових послуг, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0002-6715-2901](https://orcid.org/0000-0002-6715-2901)

Ксенія Вжитинська

к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, Національний університет харчових технологій, Київ, Україна;
 ORCID: [0000-0002-3618-664X](https://orcid.org/0000-0002-3618-664X)

Ольга Кузьміна

к.е.н., доцент кафедри бізнес-аналітики та цифрової економіки, Національний авіаційний університет, Київ, Україна;
 ORCID: [0000-0002-6900-1074](https://orcid.org/0000-0002-6900-1074)

Віктор Смоляк

к.е.н., доцент кафедри митної справи і фінансових послуг, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна;
 ORCID: [0000-0002-7135-4362](https://orcid.org/0000-0002-7135-4362)

Received: 13/10/2022

Accepted: 08/12/2022

Published: 30/12/2022

© Copyright
 2022 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

АНАЛІЗ СТАНУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

АНОТАЦІЯ

Сучасні умови функціонування світової економіки в цифровому форматі актуалізують підходи до розуміння характеристик глобалізаційно-інтеграційних процесів як таких і набувають усе більшого значення, адже світ у третьому тисячолітті стрімко змінюється. Запровадження єдиної національної валюти в межах системи відносин країн-членів Європейського Союзу поставило питання щодо створення платіжних систем із новими ознаками для здійснення розрахунків між центральними й комерційними банками на загальноєвропейському рівні. Реалізація такого підходу потребувала розвитку теоретичних аспектів глобалізаційно-інтеграційних процесів в умовах цифровізації економіки та дослідження їхнього впливу на розвиток європейських і національних, у тому числі українських, платіжних систем.

Метою статті є дослідження тенденцій та аналіз стану платіжних систем в Україні на етапі подальшого розвитку економіки з урахуванням аспектів її цифрової трансформації з конкретизацією завдань і перспектив європейської інтеграції як ключового орієнтиру.

У статті досліджено роботу платіжної системи EURO1, що є розробкою Європейської банківської асоціації, обґрунтовано доцільність її застосування в аспекті призначення для переказу великих за сумою платежів, переказів у євро між банками, що мають реєстрацію або філію в Європейському Союзі. Підтверджено, що саме врахування подібних специфічних характеристик дозволить забезпечувати ефективну реалізацію функцій такої платіжної системи. Представлено результати статистичного аналізу зміни динаміки вихідних параметрів функціонування платіжної системи EURO1 від моменту її заснування до сьогодні.

На етапі розгляду теоретичних та практичних аспектів глобалізаційно-інтеграційних процесів було виявлено їхній вплив на розвиток платіжних систем. Проведено порівняльний аналіз функціонування платіжного простору в Європейському Союзі й Україні, за результатами якого встановлено, що система платежів і розрахунків зони євро має характеристики більш сучасної та відкритої. Як наслідок, доведено доцільність подальшого розвитку теоретичних положень щодо розуміння сутності поняття «платіжна система», а також удосконалення форм міжбанківських розрахунків і підвищення ефективності платіжної системи України на принципах організації та функціонування європейських платіжних систем через запровадження регулятором відповідних нормативів і стандартів у платіжну сферу країни.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, цифровізація, платіжна система, банківська система, гроші, безготівкові розрахунки, Європейський Союз, TARGET, EURO1

JEL Класифікація: E580, G350

ВСТУП

Сутність та наслідки глобалізації світової економіки стали предметом досліджень і дискусій багатьох науковців. Однією з основних рушійних сил глобалізації та цифровізації економіки є науково-технічний прогрес, який у повній мірі впливає на розвиток фінансової сфери через упровадження інноваційних технологій, ідей та продуктів.

На сьогодні відбувається стрімка й незворотна глобалізація світу, що є об'єктивним і нестримним процесом. Розуміння важливості глобалізаційно-інтеграційних процесів в умовах функціонування цифрової економіки набуває все більш актуального значення, адже світ у третьому тисячолітті зазнає постійних змін.

При цьому швидкість та рівень фінансової глобалізації перебувають в авангарді вимірів процесів глобалізації реальної економіки. Подолання асиметрії між розвитком глобальної економіки та розвитком суспільства в цілому, сприяє подоланню економічної нестабільності, її наслідків та є одним із основних завдань реалізації реформ у світовій грошовій системі.

Постійний прогрес у царині обробки й передачі інформації, що став можливим завдяки широкому застосуванню цифрових технологій, створює передумови трансформації платіжних систем у сфері міжбанківських розрахунків. У свою чергу, рівень зростання глобалізаційно-інтеграційних процесів має значний вплив не лише на світову економіку загалом, але й на безпосереднє функціонування й розвиток і європейських, і національних платіжних систем.

У процесі динамічного розвитку світової економіки виникають гранично високі вимоги до доступності, безпечності, швидкості, зручності й вартості розрахунків і переказів коштів. Нездатність паперових традиційних грошей повною мірою задовольнити потреби споживачів, що виникають на сучасному етапі економічного розвитку, збільшує роль безготівкових операцій та платіжних систем і сервісів. На сьогодні платіжні системи в Україні продовжують розвиватися, проте проблемам трансформації окремих сегментів платіжної системи країни необхідно приділяти значно більше уваги з урахуванням зміни орієнтирів і визначення вектора розвитку національної економіки в напрямі європейської орієнтації.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Результати вивчення досвіту фахівців підтверджують той факт, що на сьогодні інтерес до проблематики розвитку платіжних систем будь-якого рівня постійно зростає. Процеси трансформації, технологічні інновації поступово змінюють і платіжні системи, при цьому втілюючи в життя та вирішуючи сучасні потреби їхніх користувачів. Суб'єкти платіжних послуг, центральні банки країн та міжнародні організації через динамічність таких змін намагаються взаємодіяти між собою, поєднуючи різні рівні й формати співпраці (від суто технічної організації переказу коштів до узгодження законодавства у сфері переказів), що важливо для забезпечення безперервної та надійної роботи платіжних систем і міжнародного, і внутрішньодержавного значення.

Окремі теоретичні положення щодо трактування сутності поняття «платіжні системи», існуючі проблеми їх функціонування та розвитку були значною мірою опрацьовані й українськими вченими, і відомими іноземними науковцями, представлені як інформаційна база поважними науковими й фаховими інформаційними виданнями [10, 11, 12, 16, 17, 21, 26, 28-31, 33, 36].

Так, у Юридичній енциклопедії зосереджено увагу на сукупності платіжних організацій і відповідних відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей та інших банківських операцій [37], що дозволяє говорити про розуміння такої сутності з точки зору інституційного підходу.

На думку співавторів Енциклопедії банківської справи України, таке бачення полягає в поєднанні платіжних інструментів, банківських процедур, зокрема міжбанківських систем переказу коштів, з інституційними та процедурними й організаційними правилами та процедурами використання цих інструментів і механізмів, що забезпечують грошовий обіг, здійснення розрахунків і регулювання боргових зобов'язань між суб'єктами економічної діяльності в ринковій економіці. У такому підході до трактування сутності зосереджується увага в тому числі й на організаційних аспектах і особливостях функціонування платіжних систем на принципах ринкової економіки, що є свідченням певного етапу розвитку існуючих підходів [3].

У матеріалах Енциклопедичного довідника з інвестування авторами визначення зосереджено увагу на характері відносин у сукупності платіжної організації, членів платіжної системи та відносин, що виникають між ними [4]. Такий підхід, на нашу думку, є дещо звуженим і потребує уточнень, особливо з набуттям нових форматів відносин між учасниками інтеграційних процесів.

Розвиток колективного бачення науковців Міщенко В. І., Науменкової С. В. й практиків представлено в Банківській енциклопедії [2], де є трактування поняття в контексті сукупності організаційно-економічних, технічних і фінансових процедур, що використовуються для проведення фінансових трансакцій із фінансовими інструментами між банками та їхніми клієнтами з використанням комп'ютерних систем. На нашу думку, таке розуміння дозволяє актуалізувати проблематику розвитку цифровізації національної економіки в контексті інтеграційних процесів.

Підхід щодо формування певного набору платіжних інструментів, банківських процедур і, зазвичай, міжбанківських систем переказу коштів, які в поєднанні забезпечують обіг коштів, реалізовано в Глосарії термінів Комітету з платіжних систем та систем розрахунків Банку міжнародних розрахунків (КПРС) [1].

Аналогічне бачення авторів представлено в Принципах для інфраструктур фінансового ринку [22]; воно визначає сутність досліджуваного поняття через набір інструментів, процедур і правил переказу коштів між/серед учасників, де сама система включає учасників та організацію-оператора. Підґрунтям платіжної системи, зазвичай, є угода між організацією-оператором та учасниками, а переказ коштів здійснюється операційною інфраструктурою, попередньо узгодженою ними.

Більш деталізоване бачення навів науковець Пиріг С. О. в межах підходу, що містить визначення платіжної системи як платіжної організації, членів платіжної системи та сукупності нормативних, договірних, фінансових і інформаційно-технічних засобів, а також рішень учасників (банків, установ, компаній), які регламентують свої стосунки щодо порядку проведення переказів і розрахунків. Платіжна система повинна об'єднувати не менше двох банків-емітентів [23].

Окремі технічні й організаційні аспекти, які корелюють із принципами розвитку цифрової економіки, містяться у визначенні провідних вітчизняних науковців Загороднього А. Г., Вознюка Г. Л., Смовженко Т. С. через розуміння платіжної системи як певної системи перерахування коштів між банками та іншими фінансово-кредитними установами, платіжної організації, членів та учасників цієї системи, а також відносини, що виникають під час здійснення розрахунків за операції, які виникають із застосуванням платіжних карток цієї системи [38]. Подібне розуміння підтверджують такі науковці, як Кравченко І. С., Балакіна Ю. С. – «Інфраструктура фінансового ринку, що складається з установи, яка забезпечує операційну діяльність платіжної системи, учасників платіжної системи, а також інших елементів, що забезпечують здійснення розрахунків за платежами і переказами учасників та користувачів послуг платіжних систем або третіх осіб шляхом взаємодії між ними» [14].

Детальне ознайомлення з наведеними вище підходами авторів дозволяє підтвердити наявність системних зрушень у розумінні науковцями й практиками нових рис і параметрів-характеристик сучасних платіжних систем, які дедалі більше зосереджують увагу на пов'язаних аспектах розвитку інтеграційних процесів та диджиталізації економіки. Це дуже контрастує з раніш представленим баченням дослідника Кравця В. М., який регламентує існування ресурсного підходу – «Набір механізмів для виконання зобов'язань, взятих суб'єктами господарювання при придбанні ними фінансових та матеріальних ресурсів [15].

Вирішенню проблем ефективного функціонування платіжних систем присвячено роботи відомих зарубіжних науковців, які містять у тому числі й авторські точки зору щодо тлумачення сутності поняття «платіжні системи», особливостей та етапів розвитку відносин учасників.

Згідно з фаховими переконаннями автори Дж. Ендрю Спіндлер, Брюс Д. Саммерс у своїй праці наводять трактування платіжних систем як ряду правил, установ і технічних механізмів, розроблених і створених із метою переказу коштів, та які є складовою грошово-кредитної системи економіки [27]. Це певним чином корелює з баченням науковця Коккола Т., у роботі якого представлено таке визначення: «Офіційна угода, покладена в основу приватного договору або законодавчо закріплена з кількома членами, загальними правилами й стандартизованими процедурами для передачі, клірингу, неттингу та/або погашення грошових зобов'язань, які виникають між його членами» [9].

Результати аналізу щодо узагальнення існуючих підходів науковців до вирішення представлених проблем дозволили визначити перспективи впливу фінансових технологій на подальшу трансформацію платіжних систем і сервісів. Установлено, що проблематика функціонування платіжних систем в Україні потребує врахування уваги в контексті її вирішення щодо набуття нових аспектів глобалізаційних процесів та рівня диджиталізації економіки, коли виникає необхідність у проведенні нових досліджень та розробці практичних рекомендацій щодо їх адаптації до функціонування в нових реаліях розвитку.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Досвід країн Європейського Союзу у формуванні єдиного платіжного простору Єврозони є виключно корисним для подальшої інтеграції українських платіжних систем у світовий платіжний простір, а також покращення роботи самої національної платіжної системи України.

Метою статті є дослідження тенденцій та аналіз стану платіжних систем в Україні на етапі подальшого розвитку економіки з урахуванням аспектів її цифрової трансформації з конкретизацією завдань і перспектив європейської інтеграції як ключового орієнтиру.

Досягнення визначеної мети дозволить у свою чергу уточнити теоретичні положення щодо розуміння сутності поняття «платіжна система» та запропонувати практичні рекомендації з трансформації на інноваційному шляху подальшого розвитку національної економіки, урахуваючи подальшу активну фазу цифровізації та глобалізації суспільних процесів.

МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження складають методи аналізу динаміки показників економічного розвитку, основних показників діяльності вагомих і авторитетних європейських платіжних систем за досліджуваний період, та методи дослідження зв'язків між учасниками в аспекті визначення перспектив їхньої подальшої взаємодії.

Для аналізу сучасного стану функціонування платіжних систем Євросоюзу й України в сучасних умовах цифрової економіки та глобалізаційних процесів використано такі методи дослідження, як економіко-статистичні методи збирання й обробки інформації з подальшим застосуванням порівняльного й системного аналізу для оціночного узагальнення отриманих результатів зміни динаміки показників.

Результати, отримані при аналізі досліджуваних параметрів та відповідної статистичної інформації, дали змогу сформулювати узагальнене розуміння економічної інтеграції як процесів, що відбуваються в національних економічних системах через їх розширення та поетапне об'єднання в одну унікальну метасистему. Для цього було використано такі методи, як: вибіркового досліджень, компаративного аналізу, трендового аналізу, спостереження, абстрактно-логічний, функціональний, формалізація, оціночний, логічно-результативний, теоретичного узагальнення та ін.

Аналіз динаміки показників економічного розвитку здійснювався графічним методом. Графічні методи використано на основі первинного аналізу даних поетапно, і вони забезпечують спосіб візуального представлення статистичних даних. Інструментарій діаграм використовується для порівняння даних і аналізу динаміки, структури та зв'язків на основі методів статистичного аналізу. Це дослідження побудоване на лінійних діаграмах, які в основному зосереджені на аналізі впливу інформаційних змін. Водночас вони дозволяють оцінити структурні зміни процесів і явищ та порівняти визначені показники.

У роботі також використано теоретико-методологічні підходи до класифікації платіжних систем (серед яких порівняльний, структурно-функціональний, групування та узагальнення, системний, ризик-орієнтований, об'єктний, інституціональний).

РЕЗУЛЬТАТИ

Актуальний стан розвитку світу визначається безперервним поглибленням інтеграційних процесів у політичному, економічному та культурному житті в усіх країнах. Широкого застосування набуло поняття «глобалізація», що узагальнено можна охарактеризувати як процес інтернаціоналізації економік, впливу зовнішніх факторів на їхній розвиток, а також світову інтеграцію транснаціональних компаній та їхнього капіталу.

Наслідком економічної інтеграції є процеси, що відбуваються в національних економічних системах через їх розширення та поетапне об'єднання в одну унікальну метасистему в рамках уже існуючих економічних, інтеграційних та інтернаціональних груп. Відповідно до загальноживаного розуміння цей процес являє собою поетапне відтворення зони вільної торгівлі, спільного ринку, а також має на меті створити союзи: митний, політичний, валютний та економічний.

Процеси економічної та валютної інтеграції в Європейському Союзі відбувалися синхронно, адже спільний економічний простір із різними валютами функціонувати не може. Європейську валютну систему (ЄВС) було створено після

поетапної багаторічної європейської валютної, фінансової інтеграції, яка розпочалася ще після II-ї Світової. Він став заключною фазою західноєвропейського інтеграційного процесу.

В актуальних світових тенденціях створюються нові вимоги щодо існування, розвитку економіки та її подальшої глобалізації й цифровізації. Без сумніву, у зазначеному процесі велику вагу мають платіжні системи та стан їхнього розвитку. Від моменту здобуття незалежності Україна зацікавлена в ефективному застосуванні європейського досвіду в платіжній сфері, де на сьогодні існує спільне платіжне середовище.

Найбільш вдалим прикладом правового регулювання платіжних систем виступає Європейський Союз, тому доречно виокремити найсуттєвіші стадії еволюції платіжних систем країн зазначеного співтовариства. 2007 року зі створення Єдиної зони платежів у євро (SEPA, Single Euro Payments Area) було започатковано етап уніфікації платіжних систем, який мав на меті ліквідувати різницю внутрішніх та зовнішніх платежів у євро, що в свою чергу повинно прискорити обробку грошових операцій. Етап запровадження SEPA було остаточно завершено 2014 року.

У Європейському Союзі з моменту введення євро в безготівковий оборот 1999 року та готівкових знаків 2001 року почали не тільки зростати обсяги платежів і розрахунків, але й створюватися внутрішньосоюзні платіжні системи валових та роздрібних платежів і розрахунків із метою надання сервісів щодо переказів та фінансових операцій і між країнами Європейського Союзу, і між іншими країнами.

Стабільна та захищена банківська платіжна інфраструктура на додаток до її ефективного функціонування є підставою не лише до зменшення витрат на обмін товарами та послугами, а й також до збільшення надійності фінансового сектора та збільшення можливостей щодо доступу до зазначених послуг. З огляду на зростаюче значення банківських і небанківських платіжних систем, існує необхідність у їх регулюванні не лише зі сторони центральних банків, а й спеціалізованими міжнародними організаціями. Значне збільшення кількості й обсягів фінансових розрахунків стало підставою для зростання важливості платіжних систем.

У платіжну систему зони євро входять платіжні системи країн, що використовують єдину європейську валюту як національну грошову одиницю. Для початку вони були створені з метою функціонування в умовах кожної окремої європейської країни. Ці платіжні системи вагомо відрізнялися одна від одної та не відповідали тим вимогам, які висувалися при запровадженні єдиної валюти. Виходячи із зазначеного, сформувався необхідність забезпечення створення необхідних умов і впровадження актуальних механізмів для безперешкодного та швидкого переміщення грошових коштів Єврозони.

У найбільших європейських країнах функціонують такі платіжні системи (Табл. 1).

Фінансова інфраструктура Європейського Союзу відчутно змінилася до початку введення в обіг євро і наразі продовжує вдосконалюватися, оскільки новітні технології постійно розвиваються, а європейська й світова економіки все більше набувають ознак цифрової.

Таблиця 1. Основні платіжні системи найбільших країн Європи. (Джерело: систематизовано за [7])

Назва, рік заснування	Країна	Характеристика
1	2	3
RTGS Plus, 1999-2001	Німеччина	Було ухвалене рішення щодо об'єднання в одну двох клірингових мереж Німеччини: системи електронного зв'язку RTG та Euro Access Frankfurt. Вона була спроектована як інтегрована система RTGS, яка може ефективно управляти ліквідністю. Ця платіжна система, окрім того, є також складовою системи TARGET – загальноєвропейської клірингової платіжної системи.
Paris Net Settlement (PNS), 1999	Франція	Замінила Systeme Net Protege (SNP), яка функціонувала з 1997 року. У цій системі валових розрахунків у режимі реального часу запроваджені механізми економії ліквідності, що характеризує їх як відкладені нетто-розрахунки. PNS належить до гібридних платіжних систем. Із метою поповнення ліквідності грошей Центрального банку учасники PNS зобов'язані здійснювати переказ із розрахункового рахунку в PNS. Мінімальна сума цього початкового переказу становить 15 млн євро.
CHAPS (Clearing House Automated Payments System), 1984	Великобританія	Система CHAPS є розподіленою мережею, де електронні платіжні повідомлення передаються від члена системи розрахунків (відправника) до члена системи розрахунків (одержувача) без необхідності проходження через центральний пункт обробки платежів або Клірингову палату. Ця система призначена для швидких переказів великих платежів (від семи тисяч фунтів стерлінгів і більше) та проведення розрахунків між установами-учасниками протягом одного дня.

Платіжна система TARGET створювалася з метою здійснення розрахунків між комерційними, а також центральними банками Єврозони, вона є однією з найбільших у Євросоюзі. Система обробляє великі за сумою платежі в євро, що є пов'язаними операційно з європейською системою центральних банків, а також регулює денне сальдо систем

розрахунків на нетто-основі. Через цю систему проходять клієнтські, міжбанківські платежі й розрахунки на основі угод на фінансовому ринку, здійснюються валютообмінні операції.

Подібно до системи TARGET платіжна система EURO1 діє, використовуючи технічну платформу SWIFT, і дає можливість європейським банкам здійснювати платежі й нетто-розрахунки (розрахунки на чистій основі, netting), що відбуваються протягом дня і де остаточні розрахунки виконуються через відкриті рахунки в Європейському центральному банку (ЄЦБ) наприкінці дня [5, 6, 13, 32].

Платіжна система EURO1 призначена для переказу великих за сумою платежів, переказів у євро між комерційними банками, що мають реєстрацію або філію в Європейському Союзі [6]. Загальна кількість транзакцій платіжної системи EURO1 від початку функціонування до 2021 року показана на Рис. 1.

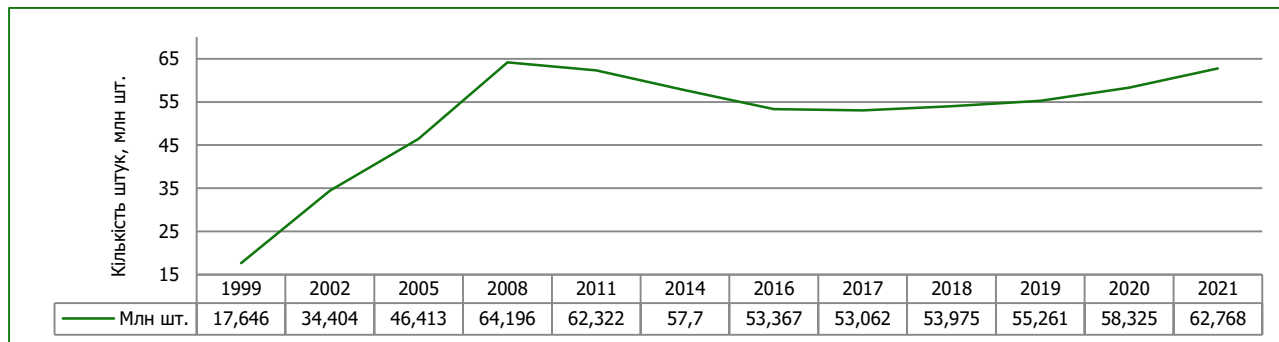

Рис. 1. Кількість транзакцій платіжної системи EURO1 з 1999 по 2021 рік. (Джерело: побудовано та проаналізовано за [6])

Аналізуючи Рис. 1 можемо відзначити, що з моменту початку діяльності платіжної системи EURO1 і до 2021 року бачимо суттєве, майже в 3,5 рази, зростання кількості платежів. До 2008 року відбувалося поступове їх зростання, і цього ж року був зафіксований максимум, а саме 64,196 млн шт. Фінансова криза 2008 року призвела до того, що кількість платежів почала падати, і варто відзначити, що за останні роки таких результатів, як 2008 року, не вдалося досягти. Так, від початку кризи в платіжній системі EURO1 відбулося зменшення кількості транзакцій 2017 року порівняно з докризовим періодом на 17 %. У 2016-2017 роках спостерігалася приблизно однакова кількість платежів у межах 53 млн шт. Якщо до 2017 року включно відбувався відтік платежів, то протягом наступних 2018-2021 років цей відтік припинився й почалася поступова стабілізація та нарощення кількості й об'єму платежів у платіжній системі: 2021 року кількість таких транзакцій зростає порівняно з 2017 роком на 18,3 % і склала 62,77 млн шт. Протягом чотирьох років таке збільшення відбувалося на 1,8; 2,4; 5,4; 7,6 відсотка відповідно.

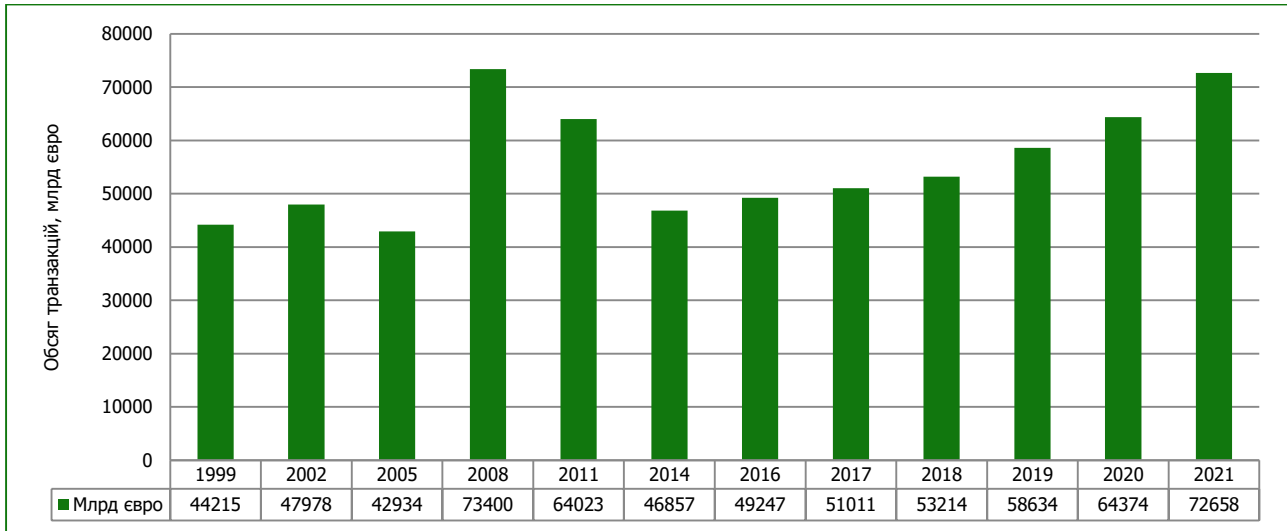
На нашу думку, варто звернути увагу й на щомісячні та середньодобові обсяги транзакцій, оброблених платіжною системою EURO1 за 2016-2021 роки, що показано в Табл. 2.

Таблиця 2. Обсяги щомісячних і середньодобових транзакцій у платіжній системі EURO1 протягом 2016-2021 рр. (Джерело: складено й проаналізовано на підставі [3])

Місяць	Щомісячний обсяг (млрд євро)				Відхил., 2021/ 2016 рр., %	Середньодобовий обсяг (млрд євро)				Відхил. 2021/2016 рр., %
	2016 р.	2017 р.	2020 р.	2021 р.		2016 р.	2017 р.	2020 р.	2021 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Січень	3715	4478	5495	6205	67,0	185	203	226	255	12,8
Лютий	3797	3907	5035	5705	50,3	180	195	227	248	9,3
Березень	4114	4556	5695	6405	55,7	195	198	225	253	12,4
Квітень	3995	3921	5125	5785	44,8	190	217	234	264	12,8
Травень	3788	4378	5500	6235	64,6	172	199	227	256	12,8
Червень	4419	4483	5605	6325	43,1	200	203	221	256	15,8
Липень	3911	4138	5235	5905	51,0	186	197	222	249	12,2
Серпень	3921	4019	5230	5875	49,8	170	174	201	224	11,4
Вересень	4251	4136	5315	5985	40,8	193	197	223	251	12,6
Жовтень	4188	4310	5345	6025	43,9	199	195	214	240	12,1
Листопад	4415	4314	5415	6125	38,7	200	196	221	248	12,2
Грудень	4733	4371	5385	6085	28,6	225	230	247	280	13,4

За даними Табл. 2 можемо стверджувати, що динаміка обсягів платежів, оброблених системою EURO1 за ці періоди, була різною. За останні два роки зафіксований найбільший обсяг транзакцій, оброблених у березні 2021 року, який зріс на 55,7 % порівняно з 2016 роком і становив 6405 млрд євро. А найбільша середньодобова сума транзакцій пройшла через систему в грудні 2021 року – 280 млрд євро, що на 13,4 % більше, ніж у 2016 році за цей же місяць.

Загальний обсяг платежів, оброблених EURO1 за 1999-2021 роки, наведений на Рис. 2.

Рис. 2 Обсяги платежів у платіжній системі EURO1 за 1999-2021 рр. (Джерело: побудовано та проаналізовано за [7])

Як бачимо, загальний обсяг платежів, оброблених системою EURO1 із моменту запровадження, зростав до 2008 року, тобто до кризового періоду, і становив 73400 млрд євро. 2014 року обсяг платежів зменшився порівняно з 2008 роком більше, ніж у 1,5 раза – до рекордної негативної позначки 46857 млрд євро. Такий спад обсягу транзакцій, оброблених платіжною системою EURO1, свідчить про вирішальний вплив кризових та інших економіко-політичних явищ на обсяги переказів між комерційними й національними банками Єврозони. Проте 2016 року почалося зростання платежів (49247 млрд євро), яке продовжилось в наступні роки, включаючи 2021 (72658 млрд євро), що склало 55,1 % зростання порівняно з найнижчим показником 2014 року. Таке зростання, починаючи з 2016 й до 2021 року відбувалося поступово: на 5,1; 3,6; 4,3; 10,1; 9,8; 12,9 відсотка відповідно.

Платіжна система використовується для врегулювання грошових відносин між суб'єктами за допомогою відповідних правил, процедур, стандартів, технологій та інструментів на законодавчому рівні.

У Законі України «Про Національний банк України» зазначено, що Національний банк несе відповідальність за регулювання платіжних систем і систем розрахунків у державі, забезпечує їхнє безперервне, надійне та ефективне функціонування, а також сприяє розвитку створених ним платіжних систем. У національному законодавстві передбачена діяльність в Україні й внутрішньодержавних, і міжнародних платіжних систем.

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) – державна банківська платіжна система, створена для забезпечення проведення міжбанківських переказів через рахунки, які відкрито в центральному банку країни. У функціонуванні СЕП відсутні пріоритетні показники порядку опрацювання платежів, окрім часу їх надходження до платіжної системи. 2022 року минуло 29 років від моменту запровадження в Україні центральним банком Системи електронних платежів Національного банку України [19, 20].

Важливість цієї платіжної системи в Україні зумовлена проходженням через неї близько 90 % міжбанківських переказів у національній валюті, у той час, коли через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками в інших банках, – не більше 5 % переказів за період. Обсяги міжбанківських переказів у 2013-2019 рр., які здійснювалися в межах України, проводилися через СЕП та кореспондентські рахунки в інших банках, де протягом усього періоду перекази через СЕП не були нижчими за 90 %. Так, обсяг міжбанківських переказів через СЕП у гривні становив 96 % 2019 р., та 97 % – 2018 р., у той час, як через прямі кореспондентські рахунки банків – 4 і 3 % таких переказів відповідно.

Учасниками СЕП НБУ у 2013-2019 рр. були банки України та філії, Державна казначейська служба України та її органи, установи НБУ. 2013 р. їх загальна кількість налічувала 423 учасники, із них 180 банків, 178 – філії банків,

28 – Державна казначейська служба України та її органи і 37 – установи НБУ. Проте після економічного спаду й скорочення банківських установ кількість учасників зменшилась у 5,5 раза й уже на початок 2020 р. становила 77 установ, серед яких 75 банків, Національний банк України та Державна казначейська служба України.

Аналіз даних Табл. 3 свідчить про підвищення ефективності функціонування системи електронних платежів.

Основними показниками СЕП НБУ є: обсяги початкових платежів за кількістю та сумою; середньодобові показники – сума й кількість початкових платежів, а також залишок коштів на рахунках учасників цієї платіжної системи; коефіцієнт обігу коштів у платіжній системі. Ці показники вказують на завантаженість СЕП і пояснюють її значимість в Україні як системно важливої платіжної системи.

Таблиця 3. Показники діяльності (завантаження) СЕП. (Розраховано за даними НБУ)

Роки	Обсяг початкових платежів		Середньодобові показники			Коефіцієнт обігу коштів у СЕП
	Кількість платежів, млн шт.	Сума початкових платежів, млрд грн	Кількість платежів, млн шт	Сума початкових платежів, млрд грн	Залишок коштів за рахунками учасників СЕП, млрд грн	
2009	313,3	6168,1	1,2	24,6	21,5	1,14
2010	337,0	7909,0	1,3	31,5	25,9	1,21
2011	332,9	10319,7	1,3	41,3	24,2	1,70
2012	335,5	11723,1	1,3	46,9	22,9	2,03
2013	347,6	12685,4	1,4	50,5	27,8	1,81
2014	313,0	14409,8	1,2	57,4	34,3	1,67
2015	298,8	17750,0	1,2	71,0	52,4	1,33
2016	313,0	19521,0	1,2	78,0	57,2	1,36
2017	332,0	20937,0	1,3	84,0	89,6	0,94
2018	357,2	25348,0	1,43	101,0	97,23	1,59
2019	384,0	32427,0	1,5	130,0	84,17	1,54
Відхилення, %						
2013/2009	10,9	105,7	16,7	105,3	29,3	58,8
2014/2013	-10,0	13,6	-14,3	13,7	23,4	-7,7
2019/2009	22,6	425,7	25,0	428,5	291,5	35,1
2019/2013	10,5	155,6	7,1	157,4	202,8	-14,9
2019/2014	22,7	125,0	25,0	126,5	145,4	-7,8
2019/2017	15,7	54,9	15,4	54,8	-6,1	63,8
2019/2018	7,5	27,9	4,9	28,7	-13,4	-3,1

Показники діяльності (завантаженості) СЕП НБУ у 2009-2019 рр. наведено в Табл. 3. За представленими даними, обсяги початкових платежів і за сумою, і за кількістю протягом указанного періоду збільшувалися. Так, 2009 р. обсяг початкових платежів становив 6168,1 млрд грн, а їх кількість – 313,3 млн шт. 2013 р. ці показники були відповідно 12685,4 млрд грн і 347,6 млн шт. Проте, незважаючи на подальше збільшення обсягів платежів за сумою, 2014 р. (14409,8 млрд грн) кількість таких операцій зменшилася до 313,0 млн шт., і така тенденція спостерігалася до 2018 р., коли вперше було досягнуто позначки докризового 2013 р. – 357,2 млн шт. Обсяги початкових платежів за сумою 2014 р. становили 14409,8 млрд грн, 2017-го – 20937,0 млрд грн, а 2019-го – 32427,0 млрд грн, що порівняно з 2017 р. збільшилися на 54,9 %.

Середньодобові показники СЕП НБУ включають кількість платежів, суму початкових платежів та залишок коштів за рахунками учасників СЕП. Середньодобова сума початкових платежів протягом 2009-2019 рр. зросла більш як у 5 разів: від 24,6 до 130,0 млрд грн. Середньодобова кількість початкових платежів 2013 р. зросла до 1,4 млн шт., а з 2014-го по 2016 р. знизилась до 1,2 млн шт., і лише з 2017 р. почала показувати позитивну динаміку, досягнувши 1,3 млн шт., а в наступні 2018-2019 рр. – 1,4 і 1,5 млн шт. відповідно.

Середньодобовий залишок коштів за рахунками учасників СЕП зростає протягом 2009-2018 рр. Так, 2009 р. він становив 21,5 млрд грн, 2014-го – 34,3 млрд грн, а 2018-го – 97,23 млрд грн, тобто порівняно з 2009 р. збільшився

в 4,5 раза. Проте вказаний залишок коштів 2019 р. зменшився порівняно з 2018 р. на 13,4 % і становив 84,17 млрд грн.

Коефіцієнт обігу коштів у СЕП з 2009-го по 2012 р. зростав від 1,14 до 2,03. 2013-го знизився до 1,81, спад тривав до 0,94 2017 р. Проте 2018 р. цей коефіцієнт різко зріс до 1,59, а 2019-го дещо знизився – до 1,54.

Динаміку завантаження СЕП у 2009-2019 рр. ілюструє Рис. 3, за даними якого можна перекоонатися в збільшенні обсягів платежів і зменшенні їх кількості.

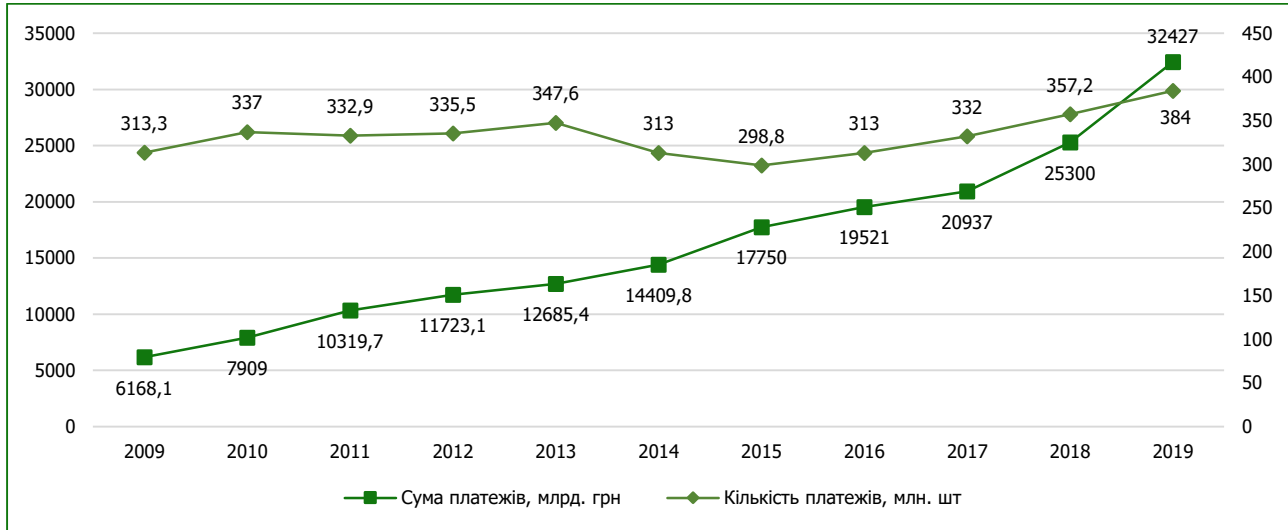

Рис. 3. Динаміка завантаження СЕП у 2009-2019 рр. (Джерело: побудовано за даними НБУ)

Національному банку України з метою ефективного здійснення переказів коштів учасників СЕП необхідно запропонувати належні умови для забезпечення надійності їх проведення та високого рівня безпеки.

Важливими показниками для СЕП є залишок коштів за рахунками її учасників та середньодобова сума платежів (Рис. 4).

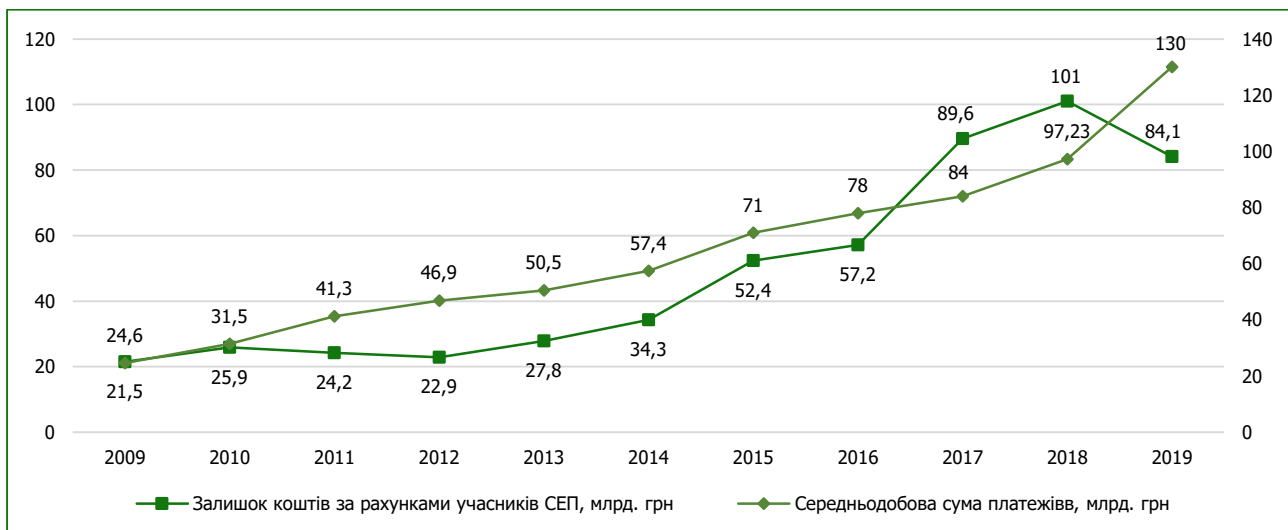

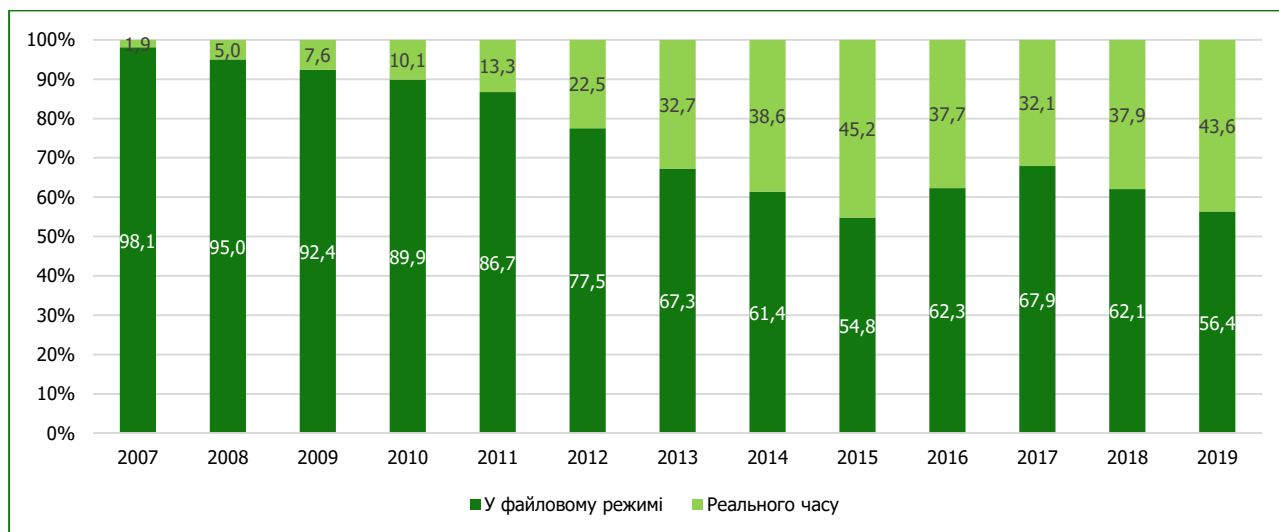
Рис. 4. Динаміка середньодобової суми платежів та залишку коштів за рахунками учасників СЕП у 2009-2019 рр., млрд грн. (Джерело: побудовано за даними НБУ)

Отже, динаміка трендів дозволила перекоонатися, що за вказаний період середньодобова сума платежів у СЕП збільшилась, проте залишок коштів за рахунками її учасників 2019 р. дещо знизився.

У СЕП переказ коштів проходить у файловому режимі й у режимі реального часу й за зобов'язаннями банків, і за дорученнями клієнтів банків та інших учасників системи. Обмін електронними розрахунковими міжбанківськими

документами у файловому режимі відбувається через приймання та передавання документів, що згруповані в окремі файли.

Якщо перекази або платежі проходять через Систему електронних платежів у режимі реального часу, то в такому випадку кошти будуть списані з технічного рахунка платника цієї платіжної системи й зараховані одночасно на рахунок отримувача, що є учасниками СЕП. За таким режимом система працює з 2006 р. (Рис. 5).

Рис. 5. Динаміка завантаження СЕП за сумою платежів у режимах реального часу та файловому. (Джерело: сформовано за даними НБУ)

Аналіз завантаження СЕП за сумою платежів у режимах реального часу та файловому протягом 2007-2019 рр. показав, що частка платежів у режимі реального часу щороку збільшується. Так, якщо 2007 р. вона становила 1,9 % проти 98,1 % платежів, здійснених у файловому режимі, 2011 р. – 10,1 % проти 89,9 %, 2016-му – 37,7 % проти 62,3 %, то 2019 р. ці показники були 54,4 й 43,6 % відповідно.

Система електронних платежів нового покоління СЕП (СЕП-3) почала поступово запроваджуватися Національним банком України з 2018 року за допомогою використання нової платформи промислового середовища серверів застосувань, що в свою чергу призвело до збільшення швидкості розрахунків та підвищення їх надійності.

Згідно зі структурою платежів у СЕП 2018 р., слід відзначити:

- за кількістю найчастіше були оброблені невеликі платежі. Це платежі розміром до 1 тис. грн (53 %), а також від 1 тис. до 100 тис. грн (43 %) та від 100 тис. грн і більше (4 %);
- найбільше платежів за сумою припадало на великі платежі. Так, на платежі до 1 тис. грн припадало менше 1 %, від 1 тис. до 100 тис. грн до 7 %, а на платежі від 100 тис. грн і більше припадало трохи більше 92 %.

Через Систему електронних платежів (СЕП-3), яка на сьогодні може обробляти 10 млн платежів протягом банківського дня, 2019 р. щоденно проходило приблизно 1,5 млн платежів на суму 130 млрд грн. Кількість і сума операцій у згаданому році становила 384 млн платежів і 32 472 млрд грн. Платежі в режимі реального часу досягли 759 тис. і 14 153 млрд грн, а у файловому режимі – 383 млн на суму 18 319 млрд грн. Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників системи склав 84,17 млрд грн, а середньоденний коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників СЕП – 1,54. Щодо структури платежів, то в СЕП найчастіше оброблялися невеликі платежі (до 1 тис. грн – 51 %; 1 тис. – 100 тис. грн – 45 %; понад 100 тис. грн – 4 %), проте на великі платежі припадали найбільші їх обсяги (до 1 тис. грн – менше 1 %; 1 тис. – 100 тис. грн – 6 %; понад 100 тис. грн – 93 %).

Варто зазначити, що порівняно із системами переказів та картковими платіжними системами, що на сьогодні діють в Україні, найменшу частку за кількістю здійснених платежів займає Система електронних платежів, яка є оптовою платіжною системою. Саме цим пояснюється найнижча кількість проведених транзакцій, хоча в цьому випадку спостерігаємо зростання кількості платежів, проведених через СЕП НБУ.

Прийняття 2007 року Директиви Європейського Парламенту й Союзу № 2007/64/ЄС про платіжні послуги (внутрішній ринок), яка внесла зміни в Директиви 97/7/ЄС, 2005/60/ЄС, стало вагомим кроком у подальшому розвитку

фінансового простору Євросоюзу. Директива вказувала, за якими принципами повинні надаватися платіжні послуги, яким чином повинен здійснюватися нагляд, а також визначалися спеціальні платіжні інструменти.

Директива Європейського Парламенту й Союзу № 2009/110/ЄС була прийнята 2009 року й передбачала встановлення правил роботи з електронними грошима. Окремо був представлений пруденційний нагляд за роботою фінансових установ, що працюють з електронними грошима, а також вимоги до них.

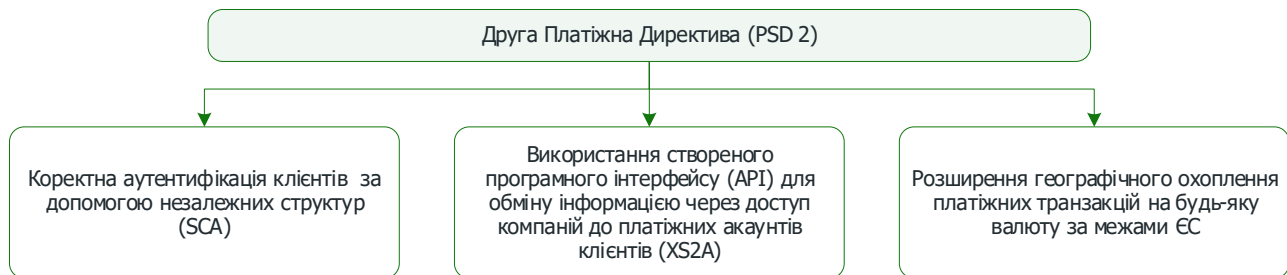
Міжнародний номер банківського рахунку (IBAN) почав присвоюватися банківським клієнтам після набуття чинності Директивою № 2007/64/ЄС про платіжні послуги (2007 р.) в 48 країнах світу, починаючи з 2010 року.

Наприкінці 2019 року Національний банк України запровадив міжнародний номер банківського рахунку (IBAN), який став обов'язковим для клієнтів українських банків при здійсненні переведення коштів і розрахунків у національній та іноземній валюті. Так, зараз за IBAN можна швидко ідентифікувати платника й отримувача коштів. При цьому також можна використовувати QR-код для інформації про міжнародний номер банківського рахунку. IBAN для України складається з 29 знаків (цифр і літер) та показує код країни, контрольний розряд, код банку, номер рахунку.

Для покращення платіжних послуг та захисту користувачів була розроблена й прийнята Європейським Парламентом 2015 р. Друга Платіжна Директива (PSD2), яка набула повної чинності на території ЄС 2018 року. Ця Директива створювалася з метою сприяння розвитку в платіжній сфері конкурентного середовища та її інноваційності.

У цьому документі йдеться про кредитні організації, що повинні обслуговувати клієнтів (так звані ASPSP, які надають і обслуговують платіжні облікові записи клієнтів); платіжні організації, що постачають інформацію про акаунти (AISP); організації, що ініціюють онлайн-платежі (основна мета їх створення - полегшити користування онлайн-банкінгом для проведення платежів – PISP) та клієнти платіжних сервісів (Рис. 6).

Через PSD2 були внесені зміни щодо підвищення заходів безпеки користувачів при здійсненні платежів. Із метою забезпечення коректної аутентифікації користувачів Європейській банківській асоціації (EBA) були надані такі повноваження. У Другій Платіжній Директиві використовуються правила забезпечення технологій – SEPA Credit Transfer (засновані на протоколі XML), а також правила обміну повідомленнями – ISO 20022.

Рис. 6. Основні положення Другої Платіжної Директиви.

Протягом останніх років у Європі відбувається збільшення безготівкових розрахунків, і за кількістю, і за сумами, що пояснюється стрімким розвитком Інтернет-послуг. При цьому зростає кількість різновидів за способами здійснення таких платежів, спрямованих на задоволення платіжних потреб споживачів. Так, за допомогою платіжних карток проводиться більшість безготівкових операцій.

На сьогодні в Україні порівняно з розвиненими країнами ЄС безготівкові платежі, перекази, розрахунки лише набирають свого поширення (найбільший відсоток використання серед молоді, а також у великих містах). Проте війна в країні не дозволяє Національному банку України реалізувати законодавчі напрацювання у сфері платежів. Саме прискорення процесу запровадження нормативно-правової бази щодо впровадження Другої Платіжної Директиви на території нашої держави та популяризації мобільних платежів сприяло б широкому використанню безготівкових платежів серед населення.

Найбільше безготівкових операцій проводить Великобританія, що зумовлено популярністю платіжної системи Paym, спеціально розробленої для смартфонів, обійшовши такі відомі платіжні системи як Apple Pay і Google Wallet. Динаміку кількості безготівкових операцій наведено в Таблиці 4.

Таблиця 4. Безготівкові операції з використанням платіжних карток, млн шт.

Країни	Роки				Відносне відхилення, %			
	2014	2015	2016	2017	2015/ 2014	2016/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2014
Великобританія	24033,7	25802,1	27837,2	29871,5	7,35	7,88	7,3	24,29
Франція	18958	20208	20907	21964,3	6,59	3,45	5,05	15,85
Німеччина	17747	19823	20618	21282,3	11,69	4,01	3,22	19,92
Нідерланди	6453,5	6795,9	7080,6	7794,9	5,3	4,18	10,08	20,78
Іспанія	6304	6204,6	6877,4	7837,9	0,98	10,84	13,96	24,33
Україна	968	1287,5	1775	2310,7	33,0	37,86	30,18	138,7

Порівнюючи 2017-й та 2014 р., можемо бачити, що кількість безготівкових операцій значно збільшилася, особливо в Україні – на 138,7 %, що характеризує прогресивну тенденцію в галузі платіжних послуг.

Діяльність Національного банку України є ключовим фактором, що впливає на розвиток платіжних систем України. Вона спрямована на ефективне, безперервне та стабільне забезпечення функціонування платіжного механізму країни. Така діяльність урегульовується відповідним Положенням про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, де в основу покладено європейський стандарт про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків (The Eurosystem's oversight).

Важливу роль не лише в стабільності й ефективності фінансового сектора та економіки Єврозони в цілому, але й у безперешкодному веденні єдиної грошової політики та стабільності єдиної валюти відіграє нагляд (оверсайт) платіжних систем. Функція нагляду визначається в «Договорі про функціонування Європейського Союзу» і «Статуті Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ) та Європейського центрального банку (ЄЦБ)» як сприяння безперебійній роботі платіжних систем та забезпечення їхньої ефективності й безпеки.

Національний банк України тісно співпрацює з міжнародними та європейськими платіжними системами у сфері не лише переказів коштів, а й обміну досвідом, сучасними технологіями і стандартами, що є дуже важливим у межах підписаної Асоціації між Україною і Європейським Союзом, ураховуючи далекосяжні плани нашої країни стати повноправним членом ЄС.

Так, українські банки запроваджують сучасні стандарти й нормативи в роботу загальнодержавних платіжних систем, зокрема вдосконалену систему національних розрахунків СЕП-3 з метою покращення її функціонування, розвитку й подальшої інтеграції у світові та європейські платіжні системи.

Система електронних платежів НБУ вважається досить сучасною, але певний час проходження платежу, а також деяке відставання стосовно запровадження організаційних та фінансових механізмів управління й контролю порівняно з європейськими аналогами на сьогодні є відчутними недоліками, що знижує її ефективність. Під впливом зазначених вище чинників система електронних платежів не може ефективно розвиватися відповідно до реальних потреб учасників платіжних систем в умовах сучасної економічної ситуації в Україні й потребує технічної та технологічної трансформації.

ДИСКУСІЯ

Результати проведеного аналізу підтверджують виявлені показники швидкості розвитку платіжних систем у багатьох країнах світу й констатують, що вона зростає за останні два десятиліття. До чинників цього процесу слід віднести: розвиток новітніх інформаційних технологій, що істотно впливають на підвищення швидкості, надійності та ефективності роботи платіжної системи; інституційні зміни в банківській сфері, пов'язані з постійним розвитком фінансових організацій, запровадженням нових банківських продуктів і послуг, глобалізаційними процесами на фінансових ринках тощо; удосконалення функцій центральних банків і їхнього регуляторного впливу на роботу національних платіжних систем, які знаходять прояв у дієвому оверсайті національних платіжних систем, плануванні систем їхньої відповідності міжнародним стандартам, ініціювання змін у засадах функціонування платіжних систем тощо.

Законодавчі зміни в регулюванні платіжної сфери та імплементація норм європейського права не втрачають актуальності для України, оскільки наша держава вектором руху обрала інтеграцію до Європейського Союзу, тому дотримання європейських стандартів упровадження прогресивного досвіду простежуються в роботі й планах Національного банку України.

До важливих кроків можна віднести введення в дію міжнародного номера банківського рахунку IBAN (від англ. International Bank Account Number) в Україні, що дало змогу спростити ідентифікацію платника та отримувача коштів, а також банку України, що їх обслуговує; уникнути помилок у реквізитах рахунків; швидше здійснювати перекази та отримувати кошти, особливо якщо вони надходять із країн Євросоюзу.

У той же час із прийняттям та впровадженням Платіжної Директиви 2007 року стартував процес цифрової трансформації економіки Європи, яка стала рушійною силою для створення нових продуктів і вплинула на швидкість онлайн-платежів. Однак документ вимагав проведення невідкладних змін, пов'язаних із тим, що переважна більшість нових компаній не потрапляли під контроль Директиви. Це в свою чергу спричинило гальмування розвитку платіжних систем.

Варто наголосити: для того щоб PSD2 повноцінно почала діяти в Україні, необхідно впровадити багато змін, серед яких першочергово підготувати нормативно-правову базу та запропонувати відповідні зміни у сфері платіжних послуг стосовно умов для конкуренції та технічної готовності для коректної роботи API.

Треба також відзначити, що заслуговує на окрему увагу відповідність сучасним реаліям і потребам у платіжній сфері, а також умови запровадження «відкритого банкінгу», існуюча конкуренція у сфері надання платіжних послуг, що передбачатиме надання доступу до акаунтів клієнтів банку для сторонніх компаній. Над вирішенням цих важливих питань має працювати Національний банк України як регулятор.

ВИСНОВКИ

Перманентний прогрес у царині обробки й передачі інформації, що став можливим завдяки широкому застосуванню цифрових технологій, удосконалює платіжні системи та їхні механізми у сфері міжбанківських розрахунків. У свою чергу, глобалізаційно-інтеграційні процеси мають значний вплив не лише на світову економіку загалом, але й на безпосереднє функціонування й розвиток європейських і національних платіжних систем.

Відомі та авторитетні транс'європейські платіжні системи EURO1, TARGET сприяють сталому функціонуванню і європейської фінансової системи, і світової валютної системи в цілому.

Із метою подальшої інтеграції у європейські та світові фінансові процеси, а також урахування підписаної Угоди про Асоціацію між Україною і Європейським Союзом, Національний банк України тісно співпрацює з європейськими банками. Позитивним результатом цього є встановлення центральним банком України відповідних світових стандартів і нормативів у роботі загальнодержавних платіжних систем України.

У реаліях сьогодення Система електронних платежів Національного банку має певні переваги, але є й недоліки, серед яких недосконалість чинного законодавства України та рівень інформаційного й нормативного забезпечення її учасників. Проте варто зазначити, що ведеться робота над розвитком і вдосконаленням СЕП, зокрема, слід адаптувати СЕП до міжнародних стандартів та методології обміну електронними фінансовими повідомленнями, нових інструментів та можливостей для переказу коштів.

Передусім це стосується введення й стандарту ISO 13616 (уведення міжнародного номера банківського рахунку IBAN), і стандарту ISO 20022, який окреслює новий функціонал та адаптацію нашої системи з міжнародними, європейськими директивами й стандартами, а також інтеграцію з платіжними інфраструктурами.

Водночас до основних напрямів модернізації Системи доцільно віднести створення підґрунтя для її роботи у форматі 24/7 – цілодобово, збільшення обсягів миттєвих платежів, оновлення системи безпеки та захисту інформації НБУ, розширення інформаційного наповнення повідомлень. Важливе значення має підсилення надійності Системи та рівня довіри учасників Системи при використанні платіжних засобів у розрахунках. Окремої уваги потребує проблема конкуренції та синергії функціонування торгівельних і банківських мереж.

Державним регулятором діяльності платіжних систем в Україні є Національний банк України. Тому наступним важливим етапом повинно стати впровадження нагляду (оверсайту) за платіжними системами з використанням європейського й світового досвіду, коли НБУ почне встановлювати критерії важливості, здійснювати необхідні перевірки, запропонує дієві інструменти впливу для регулювання виходу на український ринок нових платіжних систем.

СЕП НБУ є досить ефективною та сучасною системою, проте необхідність певного часу для проходження платежів і розрахунків, а також недостатньо високий рівень інформаційного й нормативного забезпечення її учасників і контролю спричиняють імовірність непрозорих фінансових операцій у самій системі.

Результати дослідження функціонування платіжного простору в Європейському Союзі й Україні дозволили встановити, що система платежів і розрахунків зони євро є більш сучасною та відкритою. Як наслідок, виявлена доцільність вивчення принципів організації та функціонування європейських платіжних систем для вдосконалення форм міжбанківських розрахунків і підвищення ефективності платіжної системи України. Із метою подальшої інтеграції до європейських та світових фінансових процесів, а також урахування підписаної Угоди про Асоціацію між Україною і Європейським Союзом, позитивним результатом стане запровадження Національним банком України відповідних сучасних нормативів і стандартів у платіжну сферу країни.

Отже, на нашу думку, сучасна парадигма оновленої платіжної системи України, яка зумовить глибоку її позитивну трансформацію, повинна передбачити: методологічні аспекти функціонування нового ринку платіжних послуг; термінологічне оновлення законодавчої бази щодо платіжних систем і переказів коштів; функціональну модель оновленої платіжної системи країни; зміну платіжних технологій та проходження платіжної інформації в платіжних системах; виокремлення за категоріями суб'єктів оновленої платіжної системи країни; визначення прав та обов'язків суб'єктів ринку платіжних послуг; розробку методології виявлення ризиків у функціонуванні платіжної системи; забезпечення інформаційної безпеки платіжної екосистеми; визначення ролі регулятора у сфері платіжних послуг.

Щодо вирішення виявлених проблем та перспектив подальших досліджень треба зауважити, що вони можуть становитися аналізу управлінських та організаційних аспектів розвитку процесу управління платіжними системами в Україні й на державному, і на корпоративному рівнях; розробки механізмів запобігання виникненню надзвичайних ситуацій у платіжній системі; законодавчого забезпечення повноцінного функціонування платіжної системи країни; захисту прав споживачів у платіжній сфері; подальшої інтеграції оновленої платіжної системи України до європейської світової платіжної простору.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. A glossary of terms used in payments and settlement systems. (2003). *Bank for International Settlements The Committee on Payment and Settlement Systems*. URL: <http://www.bis.org/publ/cpss00b.pdf>.
2. Bankivs'ka entsyklopediya. (2011). / S.H. Arbutov ta in. Kyiv : Znannya. (*Banking encyclopedia*). 504 p.
3. Entsyklopediya bankivs'koyi spravy Ukrayiny. (2001) / red. kol. : V.S. Stel'makh (holova) ta in. Kyiv : Molod', In Yure. (*Encyclopedia of banking of Ukraine*). 680 p.
4. Entsyklopedychnyy dovidnyk z investuvannya (2009). / za red. V. Feshchenka. Kyiv : UAF. (*Encyclopedic reference book on investing*). 196 p.
5. Euro Banking Association : Retrieved from: URL: <https://www.abe-eba.eu/>.
6. EURO1. Single payments : Retrieved from: URL: <https://www.ebaclearing.eu/services/euro1/overview>.
7. European Central Bank : Retrieved from: URL: <https://www.ecb.europa.eu/>.
8. Ivasiv, B.S. (2004). Mizhnarodni rozrakhunky : pidruchnyk [International settlements: textbook]. Ternopil' Kart-blansh. 223 P.
9. Kokkola, T. (2010). The payment system: payments, securities and derivatives, and the role of the eurosystem Frankfurt am Main : *European Central Bank*. 369 p.
10. Kolodiziev, O., Shcherbak, V., & Chernovol, O. (2022). Clustering of banks by the level of digitalization in the context of the COVID-19 pandemic. *Banks and Bank Systems*. No 17(1). Pp. 80 – 93. DOI:[10.21511/bbs.17\(1\).2022.07](https://doi.org/10.21511/bbs.17(1).2022.07)
11. Koval, N. (2012). Osoblyvosti funktsionuvannya platizhnykh system Ukrayiny na suchasnomu etapi yikh rozvytku [Peculiarities of functioning of payment systems of Ukraine at the current stage of their development]. *Efektivna ekonomika (Efficient economy)*. No 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1441>
12. Koval'chuk, T.T., & Luk'yanov, V.S. (2010). Suchasni platizhni systemy : monohrafiya [Modern payment systems: monograph]. Kyiv: *Znannya*, 190 p.
13. Krakhmalev, S.V. (2007). SWIFT global'naya telekommunikatsionnaya sistema, obespechivayushchaya provedeniye mezhdunarodnykh finansovykh operatsiy [SWIFT is a global telecommunications system that provides international financial transactions]. *Finansy i kredit (Finance and credit)*. No 9 (249). Pp. 21–29.

14. Kravchenko, I.S., & Balakina, YU.S. (2014). Vyznachennya sutnosti ponyattya «platizhna systema» [Definition of the essence of the concept of "payment system"]. *Finansovyy prostir (Financial space)*. 2014. No. 3(15). P. 141–144.
15. Kravets', V.M., & Savchenko, A.S. (1999). Platizhni kartky v Ukraini. Kyiv : Fakt. (*Payment cards in Ukraine*). 32 p.
16. Lupenko, YU. O., & Sytnyk, I. P. (2021). Osoblyvosti funktsionuvannya suchasnoyi modeli platizhnoyi systemy Ukrainy [Peculiarities of functioning of the modern model of the payment system of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu (Scientific Bulletin of Odessa National Economic University)*. No 5-6. Pp. 34-46. DOI:[10.32680/2409-9260-2021-5-6-282-283-34-45](https://doi.org/10.32680/2409-9260-2021-5-6-282-283-34-45).
17. Mints, A., Kolodiziev, O., & Krupka, M. (2022). A cross-impact analysis of the bank payment card market parameters and non-financial sectors' indicators in the Ukrainian economy. *Banks and Bank Systems*. 17(2). Pp. 163 – 177. DOI:[10.21511/bbs.17\(2\).2022.14](https://doi.org/10.21511/bbs.17(2).2022.14).
18. National Bank of Ukraine. (2022). Populyarnist' bezhotivkovykh rozrakhunkiv platizhnymi kartkami zrostaye zavdyaky innovatsiyam [The popularity of cashless payment card payments is growing thanks to innovations]. Vebsayt (Website) : URL: <https://bank.gov.ua/news/all/populyarnist-bezgotivkovykh-rozrahunkiv-platijnimi-kartkami-zrostaye-zavdyaki-innovatsiyam>.
19. National Bank of Ukraine. (2022). Systema elektronnykh platezhiv (SEP) [Electronic Payment System (EPS)]: Vebsayt (Website) : URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53859&cat_id=36045.
20. National Bank of Ukraine. (2022). Systema elektronnykh platezhiv [Electronic payment system]. Vebsayt (Website) : URL: <https://bank.gov.ua/payments/sep>.
21. Ponomarenko, V. S., Vnukova, N. M., & Kolodizyev, O. M. (2019). Vplyv derzhavnoho rehulyuvannya ta nahlyadu na rozvytok ryzyk-orientovanoi systemy finansovoho monitorynhu Ukrainy [The influence of state regulation and supervision on the development of the risk-oriented financial monitoring system of Ukraine]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii i praktyky (Financial and credit activity: problems of theory and practice)*. Vol. 2, No 29. Pp. 420 – 429. <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/2509>.
22. Principles for financial market infrastructures. The Committee on Payment and Settlement Systems. Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions. (2012). *Bank for International Settlements*. 188 p. URL: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d101a.pdf>.
23. Pyrig, S.O. (2008). Platizhni systemy : navchal'nyy posibnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury. (*Payment systems: study guide*). 240 p.
24. Pyrig, S.O., Nikolayeva, A.M., & Oleksandrenko, I.V. (2019). Bez-hotivkovi rozrakhunki: pokaznyk ekonomichnoho zrostannya krayiny. [Non-cash settlements: an indicator of the country's economic growth]. *Ekonomichnyy forum (Economic Forum)*. No. 1. Pp. 151–158. URL: http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/ekonomichniy_forum_vipusk_no12019_avto-szhaty.pdf.
25. Savelko, T.V. (2008). Rozvytok suchasnykh platizhnykh tekhnolohiy yak chynnyk modernizatsiyi bankiv'skoyi systemy Ukrainy [The development of modern payment technologies as a factor in the modernization of the banking system of Ukraine]. *Naukovyy zhurnal Stratehiya rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologiya, pravo) (Scientific journal Development Strategy of Ukraine (economics, sociology, law))*. No. 7. Pp. 82–88.
26. Smovzhenko, T.S., & Mishchenko, S.V. (2012). Problemy rozvytku bez-hotivkovykh rozdrubnykh platezhiv v Ukraini [Development problems of cashless retail payments in Ukraine]. *Finansy Ukrainy (Finances of Ukraine)*. No 10. Pp. 56–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_10_6.
27. Spindler, J.E., & Summers, B.D. (1994). Central bank and payment system. Payment system: structure, management and control. Washington. 280 p.
28. Sytnyk, I. P. (2020). Platizhna systema Ukrainy: teoriya, metodolohiya, praktyka.: avtoref. dys. ... doktora ekonomichnykh nauk: 08.00.08 - Hroshi, finansy i kredyt [Payment system of Ukraine: theory, methodology, practice.: autoref. thesis ... Doctor of Economics: 08.00.08 - Money, finance and credit]. *Natsional'nyy naukovyy tsentr "Instytut ahraryoi ekonomiky" (National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy")*. Kyiv. 45 P. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/0520U101796>.
29. Sytnyk, I. P. (2021). Kontseptual'ni zasady paradyhmy onovlenoyi platizhnoyi systemy Ukrainy. [Conceptual foundations of the paradigm of the updated payment system of Ukraine]. *Naukovyy byuleten' Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu (Scientific Bulletin of Odessa National Economic University)*. No. 3-4. P. 44-52. URL:

- <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/280-281/page.php?id=abstract/ukr/44-53> DOI: 10.32680/2409-9260-2021-3-4-280-281-44-53.
30. Sytnyk, I.P. (2019). Metodolohichni osnovy funkcionuvannya onovlenoyi platizhnoyi systemy Ukrayiny [Methodological foundations of functioning of the updated payment system of Ukraine]. *Naukovyy pohlyad: ekonomika ta upravlinnya (Scientific view: economics and management)*. No 4 (66). Pp. 126–133.
31. Sytnyk, I.P. (2020). Stratehiya transformatsiynoho rozvytku platizhnykh system u suchasnykh koordynatakh paradyhmy onovlenoyi platizhnoyi systemy Ukrayiny [The strategy of transformational development of payment systems in the modern coordinates of the paradigm of the updated payment system of Ukraine]. *Ahrosvit (Agroworld)*. No 1. Pp. 42–47.
32. TARGET Services. European Central Bank (2022). URL: <https://www.ecb.europa.eu/paym/target/html/index.en.html>.
33. Tel'nova, H. V., Kuzhelyev, M. O., & Kolodizyev, O. M. (2020). Pryami inozemni investytsiyi u krainy Yevrozony: stokhastychnist' finansovykh faktoriv vplyvu [Direct foreign investments in the Eurozone countries: stochasticity of financial factors of influence]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii i praktyky (Financial and credit activity: problems of theory and practice)*. Vol. 4, No 35. Pp. 107 – 120.
- <https://fkd.ubs.edu.ua/index.php/fkd/article/view/3193>.
34. The future of payments: instant, accessible, ubiquitous. The global provider of secure financial messaging services. (2022). URL: <https://www.swift.com/future-of-payments>.
35. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony vid 27.06.2014 r. [Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part, on the other side of the 27.06.2014 p.] Verkhovna Rada Ukrayiny. Vebsayt (Website): URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
36. Vovchak, O.D., Bashnyanyn, H.I., & Strakharchuk, V.P. (2006). Upravlinnya ryzykamy platizhnykh system u perekhidniy ekonomitsi : monohrafiya [Risk management of payment systems in a transition economy: monograph]. Lviv: *Novy Svit*, 224 p.
37. Yurydychna entsyklopediya : v 6 t. (2002). / za red. YU.S. Shemshuchenko ta in. Kyiv : Yurydychna entsyklopediya (*Legal encyclopedia: in 6 volumes*). Vol. 4: N – P. Pp. 720.
38. Zahorodniy, A.H., Voznyuk, H.L., & Smovzhenko, T.S. (2002). Finansovyy slovnyk. Kyiv : Znannya. (*Financial dictionary*). 418 p.

Inna Sytnyk, Iryna Vasylichuk, Oleh Kolodiziev, Kseniia Vzhytynska, Olga Kuzminova, Victor Smoliak

ANALYSIS OF THE STATE OF PAYMENT SYSTEMS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN VECTOR OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT AND GLOBALIZATION AND INTEGRATION PROCESSES

The current conditions of the world economy functioning in a digital format actualize approaches to understanding the characteristics of globalization and integration processes in such and are becoming increasingly important, because the world is changing rapidly in the third millennium. The introduction of a single national currency within the system of relations between the member states of the Union has raised the issue of creating payment systems with new features for settlements between central and commercial banks at the European level. The implementation of this approach required the development of theoretical aspects of globalization and integration processes in the context of digitalization of the economy and the study of their impact on the development of European and national, including Ukrainian payment systems.

The aim of the article is to study the trends and analyze the state of payment systems in Ukraine at the stage of further development of the economy, taking into account aspects of its digital transformation, specifying the tasks and prospects of European integration as a key benchmark.

The article examines the operation of the EURO1 payment system, which is a development of the European Banking Association, and substantiates the feasibility of its use in terms of the purpose for transferring large payments, transfers in euros between banks that are registered or branches in the European Union. It is confirmed that the consideration of such specific characteristics will ensure the effective implementation of the functions of such a payment system. The

results of statistical analysis of changes in the dynamics of the initial parameters of the EURO1 payment system from the moment of its foundation to the present day are presented.

At the stage of consideration of theoretical and practical aspects of globalization and integration processes, their influence on the development of payment systems was revealed. A comparative analysis of the functioning of the payment space in the European Union and Ukraine was carried out, which established that the system of payments and settlements of the euro area has the characteristics of a more modern and open. As a result, the expediency of further development of the theoretical provisions on understanding the essence of the concept of "payment system", as well as improving the forms of interbank settlements and increasing the efficiency of the payment system of Ukraine on the principles of organization and functioning of European payment systems through the introduction of appropriate regulations and standards in the payment sphere of the country by the regulator is proved.

Keywords: globalization, integration, digitalization, payment system, banking system, money, non-cash payments, European Union, TARGET, EURO1

JEL Classification: E580, G350